

TARUPETTAI

KARULA RAHVUSPARGI INFOLEHT nr. 2 kevad 2000

KALAVARUDE KAITSEKS

Kevad on kätte jõudnud ja kirglike kalameeste pilgud pöörduvad järjest tihedamini kalavete poole. Siinkohal oleks just sobiv selgitada, millised reeglid kehtivad meie järvedel. Piirangud pole kehtestatud mitte kalameeste kiusamiseks, vaid selleks, et ka aastakümnete pärast oleks lihtsal õngemehel püügirõõmu.

Kalavarude nagu ka teiste loodusvarade säilitamine pole mõeldav ilma seadusliku aluseta, nende kasutamist reguleerivate eeskirjadeta. Siinkohal toaksin välja sätted kalapüügieeskirjadest ja Karula Rahvuspargi kaitse-eeskirjadest, mis reguleerivad kalapüüki rahvuspargi territooriumil paiknevatel järvedel. Kalavarude normaalse loodusliku uuenemise tagamiseks on kalapüügieeskirjades ette nähtud rida püüki kitsendavaid sätteid, mida võib tinglikult jagada 3 rühma: keelukohad ja -ajad, noorkala kaitse, keelatud püügivahendid ja -viisid.

Teatavasti on kalade arvukuse suurendamiseks eelkõige vaja tagada normaalsed tingimused kalade kudemiseks. Sellepärast on kehtestatud **ajalised piirangud**. Näiteks Ähijärvel on igasugune kalapüük keelatud 1.- 25. maini.

Liikide kaupa on meil esinevaile kaladele kehtestatud järgmised ajalised piirangud. Keelatud on püüda:

haugi 15. märtsist kuni 10. maini;
latikat (v.a. püük käsiõngega) 1. maist kuni 20. juunini;
linaskit (v.a. püük käsiõngega) 20. juunist kuni 20. juulini;
koha 1. maist kuni 15. juunini;
jõevähki 25. septembrist kuni 25. juulini.

Siinkohal peatun ka piirangutel, mis on tingitud Karula Rahvuspargi kaitse-eeskirjadest. Keelatud on igasugune kalapüük Kaugjärvel. Keeld kehtib kuni 31. detsembrini 2000. a. ja seda pikendatakse vastavalt vajadusele. Ubajärvel on kalapüük lubatud käsiõngega ja kutselise

kalapüügi litsentsi omanikel vastava püügiloa omamisel ka võrgu ja põhjaõngega.

Kalavarude säilitamise üheks võtteks on kalade **alammõõdu kehtestamine**. Kalade viljakus võib olla küll arvuliselt suur (seda mõõdetakse sadades tuhandetes), kuid suguküpsuseni jõuavad neist vähesed. Seepärast ongi alammõõdu määramisel aluseks võetud esmakordselt kudeva emaskala mõõtmed. Meil esinevatest kalaliikidest on alammõõdud kehtestatud järgmistele liikidele: haug 45 cm, koha 46 cm, angerjas 50 cm, linask 30 cm, latikas 35 cm.

Keelatud püügivahendid ja -viisid. Kõikidel järvedel on keelatud: püüda kala elektriga, müttamisega, mürk- või narkootiliste ainetega, torkeriistadega, tulirelvadega, lõhkelaengutega, samuti kasutada siseveekogudel jääalusel püügil söödana eluskalu; kasutada nõuetekohaselt märgistamata ja tähistamata seisev- ja triivpüüniseid; püüda kala nakkevõrguga, mille pikkus on üle 70 m. Üle 2 meetri kõrgune võrk, sõltumata pikkusest, loetakse püügikoormuse määramisel kaheks võrguks.

Vastavalt Kalapüügiseaduse ja selle alamaktidega sätestatud tingimustele on **kalastuskaardi alusel lubatud püüda** järgmiste püügivahenditega: spinning, vedel, lendõng, sikuti, ankurdamata und ja käsiõng. Samaaegselt on lubatud kasutada kuni kolme sama või erinevat liiki püügivahendit. **Kalastuskaart ei anna õigust vähipüügiks.**

Kutseliseks kalapüügiks on lubatud kasutada põhjaõnge, noota, kuuritsat ja nakkevõrku.

Load eelpoolnimetatud püügivahenditele annab Maakonna Keskkonnateenistus vastavalt veekogudele määratud püügikoormustele. See oleks kokkuvõtvalt minu poolt kõik. Jääb vaid soovida teile ilusat kevadet ja nagu kalameestele ikka: "Kivi kotti!".

Mati Urbanik, järelvalvetöötaja

ARHITEKTUUR KARULAS

Meie kliimas ja tingimustes on inimene läbi aegade otsinud võimalust ehitada endale ning oma ligimestele sobivamat peavarju või siis üritanud elupaika mugavamaks ja käepärasemaks muuta. Mõeldi välja ja arendati erinevaid hoonete ehituse viise, kasutati erinevaid ehitusmaterjale. Katsetamise meetod kujundas sobivad ehitusmaterjalid ja arhitektuursed vajadused. Kuna puit ja maakivi olid kõige kättesaadavamad ehitusmaterjalid, siis nendega ka ehitati. Elatusviiside muutustest hakkas tekkima vajadus uute ja erinevate hoonete järele.

Karula rahvuspargi territoorium kuulub enamuses Karula kihelkonda, hõlmates suurema osa ajaloolise kihelkonna idapoolsest. Osa territooriumist jääb Hargla ja Rõuge ajaloolise kihelkonna maa-alale.

Kui jätta välja mõned erandid, kuuluvad Karula kihelkonna rahvuspargi territooriumi osas praegu veel säilinud ehitatud hooned oma ehitusaja poolt 19. sajandi lõppu ja 20. sajandisse.

Eranditeks on näiteks Madsa kooli vundament, ortodoksi puukirik Kaikal (kokkuvarisenud) ning Rebäsemõisa hoonetekompleks. Teisalt on erandiks ka Sibula talu rehielamu, mille vanimad ehitusjärgud kuuluvad 19. sajandi keskpaika või koguni sajandi esimesse poolde, ning Ähijärve Sarik-Siimani talu vana muldpõrandaga ait, mis võib pärineda koguni 18. sajandi lõpust.

Tänase seisuga on veel nn. ajaloolisi hooneid kuigi palju säilinud. "Säilinud" on seejuures väga suhteline mõiste. Paljud hooned on veel päästetavad - aga kes päästab ja millise eesmärgiga? On hooneid, mis on säilitanud oma otstarbe kas osaliselt või täielikult (nt. suitsusaun), samas on hooneid millede funktsioon on kadunud täienisti (nt. rehi).

Vaadeldes hooneid alaliikide kaupa, tuleb öelda, et etnograafilisel tasandil on enim alles ning ka enim kasutusel suitsusaun. Sauna arenemine on toimunud kogu aeg. Vanim saunatüüp Karulas oleks suhteliselt suuremõtmeline, suhteliselt madal ühe ruumiga saun - üks selline oli varem Kolski külas Rõõmu talus veel püsti. Varasemal ajal olid kasutusel jämedamad saunapalgid kui hilisemal. Konstruktsioon annaks hoone suurusega umbes 4 x 5 m, nurgad laonurka raiutud, talade kõrgus 1,8 m. Sisepääs on eest vasakult, kohe paremale poole jääks lihtkeris, s.o. ilma

tellisümbriseta, ainult maakividest. Risti tagaseinas ühe astmega madal lava. Sauna ehitusviis arenes edasi väiksema ruumi ning peenemate seinapalkide kasutamise poole. Samas muutus ruum ise mõnevõrra kõrgemaks, juurde tekkis kitsas esik ja kerise ümber hakati laduma tellistest madalat müüri. Sauna vähenemine ja palkide peenenemine võiksid olla seotud majanduslikult raske ning muidu ebakindla teorendiga. Praegu on Karula suitsusauna põhitüüp just selline: peenemast palgist kitsa (1,0-1,2 m) esikuga laastukatusena ehitatud.

Teiseks enim säilinud hoonetüübiks on ait. Aitu on alles mitukümmend, elujõulisi on neist veel kümnekond. Karula ait sajandivahetusest on algselt olnud võrdlemisi avar, puitpõrandaga, võrdlemisi maapinna ligidal, eenduva katuse, ent kitsa mademega (0,6 - 0,8 m) enamalt jaolt kahe uksega ehitatud. Küllalt sageli on aidal poolkelpkatuse. Võrdlemisi tihti on tegu tahutud palgi ja puhasnurgaga. Esineb ka ümarpalk koos puhasnurgaga. On paar erandlikku tahutud palki otsenurgaga. Varieeruvad on aida esiseina otsakujundused. Kõige levinum on mademe otste kujundamine selliselt, et väljaulatuvad on otsaseina neli ülemist palki allapoole kahanevas järjekorras. Täiesti erandlikud ja vanapärased on Rõõmu (Mähkli) ja Sarik-Siimani vanad aidad. Esimene neist on poolkelpkatusega, suhteliselt kõrgel asetseva põranda ja mademega kahe uksega ait. Teisel hoonel on kindla ja osava käega raiutud laonurka nurgatapid koos suhteliselt kopsaka palgiga. Tegemine on nüüdseks kadunud muldpõrandaga aidaga.

Kolmas säilinum hooneterühm on lahusrehed, neid on küllaltki hästi säilinud kujul õige mitmeid.

Kui võrrelda seda hoonetüüpi teistega, siis hakkab silma tunduvalt suurem varieeruvus ja samuti asjaolu, et nõrgema traditsiooni tõttu on siin olnud suurem pind leiutaja-tegevusele. Nõndaviisi ongi tekkinud rida kombinatsioone kuivatiga. Üldse jäi vastava nähtuse - lahusrehe - eluiga kultuuris suhteliselt lühikeseks ja viimased aastakümned pole neil hoonel olnud ka liiga palju tegemist sellega, milleks nad kunagi ehitati. Siiski kajastub ses hoones sama, mis kõige keskses ja olulisemas hoones talurahva ehitustraditsioonis - see on rehielamu.

19. sajandil ehitati Karula kihelkonnas kahesuguseid rehielamuid - vana-aegne nn. lõunaeesti rehielamu oli taanduja rollis ja peale tungis nn. lääne-eesti tüüp. Rahvuspargi maa-alal

on osaliselt või enam-vähem tervikuna kirjeldatavad kuus rehielamut ja üks oletatavalt rehielamu - pole esialgu võimalik öelda, on siin tegemist rehielamu või väga rehielamuliku lahusrehega, nimelt Kaika (Org) talus. Säilinuis domineerib lõuna eestilik traditsioon. Vaid üks, see on Juudinurme rehielamu, on tugevate lääne-eestiliste joontega. Samas oli kihelkonna edelapiiril alles veel 15 aastat tagasi täiesti selgelt lääne-eesti tüüpi rehetare - Karaski metsavahikordon Ahero järve lõunaosas -, mis siis langes tuleroaks.

Nõndaviisi ongi 19. sajandi teine pool olnud kahe tüübi võistlemise aeg, kusjuures samad mõjud kajastusid ka lahusrehe ehituses.

Paremini säilinud hoonetest on veel esindatud laudad, küünid, keldrid ja veskid. Kuid siinjuures tekib küsimus- kui kaua veel ?

Põhiliseks ohuteguriks vanade traditsiooniliste hoonete lagunemisel tuleb lugeda kõnesoleva arhitektuuripärandi väärtustamatust. Ajaloolisi hooned pole valdavalt peetud ega peeta tänini mingiks ajalooliseks väärtuseks. Hoone puhul hinnatakse vaid tema tarbeväärtust, s.o. milleks teda kasutatakse igapäevases elus. Väärtushinnangud on muutunud. On hakatud hindama rohkem uuemaid ja kaasaegsemast materjalist hooned: nii näiteks on enamiku arvates betoonvundamendiga tuhaplokkidest laut tunduvalt väärtuslikum kui palkehitis maakivivundamendil. Taolist suhtumist süvendab nõukogudeaegne talude areng, mis toimus väga piiratud ja konkreetsetes tingimustes.

Võib täheldada, et töövõimelisem ja elujõulisem osa alalisest elanikkonnast on vanu hooned rohkem remontinud, lammutanud ja uusi ehitanud. Kasutatud on peaaegu eranditult modernseid materjale. Saunad on aga, vastupidiselt uudismaterjalidele orienteerumise tavadele, valdavalt nn. poomkantprussidest. Tähelepanuväärne, et hilisemal ajal on tehtud ka mõned suitsusaunad.

Materiaalselt vähekindlustatud pered on suutnud ja muutnud vähem.

Talud, kus elasid valdavalt n.ö. sovhoosimoonakad, on säilinud halvemini. Elanikkond vahetus neis kiiresti, elati vastavalt ühepäevamentaliteedile, sageli köeti joomingute vaheajal kõrvalhooneid või koguni elumaja teist otsa.

Väärtushinnangud on muutunud suhteliselt vähe, majanduslikud võimalused on viimasel ajal veelgi kahanenud. Majanduslike võimaluste nappus on nii ohutegur kui ka taluarhitektuuri säilimist soodustav tegur, seda aga siiski vaid lühemas ajaperspektiivis.

Karula arhitektuuri ohuteguriks peaks suvilate ehitamist. Muidugi on sellel nähtusel nii positiivne kui ka negatiivne aspekt. Suvilastumine kujutab endast enamasti oskamatut ja maitselagedat maneerit, kus üldse ei arvestata hoone algse funktsiooni ega ehitusliku eripäraga. Taoline mentaliteet toodab kummalisi ümberehitusi, taotluseks saavutada mingisugust efekti. Selle käigus lõhutakse vanu konstruktsioone ning ehituslik oskamatust toob sageli kaasa hoonete kiireneva lagunemise. Karulas ei ole õnneks veel selliseid suvila-taluarhitektuuri näiteid nagu neid on täis saared ja Lääne-Eesti.

Hinnates praeguse Karula olukorda tuleb ühest küljest arvestada seda, et rahvuspark on noor ja arhitektuuriga seotud töö on kestnud alles lühikest aega. Teisalt on aga Rahvuspargil majanduslikud mõjutamisvahendid liiga nõrgad, et panna inimesi säilitama nende omandisse kuuluvat algupärast arhitektuuri. Osalt on tegemist selle teema väljaarendamatusega. Seadusloome tasemel ei ole sügavuti teadvustatud vajadust kaitsta hajaliasetsevat kultuuri- ja ehituspärandit koos maastiku ja looduskeskkonnaga.

* Artikli koostamisel on kasutatud Kalle Elleri aruannet teemal "Karula Rahvuspargi piires asuva arhitektuuri, ajaloo- ja kultuuripärandi inventeerimine".

Henno Peegel, maa ja planeeringu spetsialist

1999. A. KARULA RAHVUSPARGIS

Eelmine aasta oli Rahvuspargis teguderohke aeg. Järgnevalt toome teieni lühikokkuvõtte meie mullustest töödest- tegemistest.

Maastikuhooldus. Rahvuspargi üks ülesanne on Karula kauni kuppelmaastiku säilitamine ja vaadete alleshoidmine. 1999. a. teostati niitmistöid kokku umbes 25 hektaril. Võsatorjet tehti kokku umbes 10 ha - avati vaateid, puhastati järveääri ning kupleid võsast jne. Töid teostati nii talgute korras kui ka lepingutega.

Õigusloomes osalesime Karula rahvuspargi kaitse-eeskirja uue redaktsiooni ettevalmistamisel.

Maareform. Looduskaitse seisukohalt väärtuslikumaid maid ostetakse eraomanikelt riigi looduskaitsemaaks. Kinnitatud on määrus, mille alusel eraomanduses olevaid sihtkaitsevööndi maid asendatakse omanikele väljaspool rahvusparki olevate maadega. 1999.a. kooskõlastati 16 maaüksuse tagastamine või eelisostuõigusega erastamine. Menetluses on 9 kinnistu vahetustoimingud. Rakendati riigi ostueesõigust ühe kinnistu suhtes. Rahvuspargi looduskaitsepiiranguid tutvustavaid kaitsekohustuse teatisi on maaomanikele nüüdseks välja antud 143.

Metsa kaitse ja säästlik metsamajandus
Üle 70 % rahvuspargi pindalast on kaetud metsaga. 1999.a. anti Rahvuspargile üle Eesti Metsakorralduskeskuse poolt koostatud Karula Rahvuspargi kõigi metsade takseerikirjeldused ja kasutuses olevate metsade juhised. Eramaade omandisse vormistamise tõttu koostatakse kinnistutele uued metsamajandamiskavad. 1999.a. kooskõlastati 61 metsamajandamiskava. Raiete tegemisel arvestatakse reeglina looduskaitse nõuetega, seda eeskätt metsa majandajate teadlikkuse tõusu tõttu. Rahvuspark püüab sellele jõudumööda kaasa aidata raieid eelnevalt kooskõlastades. 1999.a. kooskõlastati 61 raietaotlust.

Samuti toimub metsade majandamise üle pidev järelvalve. Võrreldes 1998 aastaga on vähenenud tõsiste metsaraiega seotud rikkumiste arv. Avastati vaid 1 metsavargus, mille tegijad ka tabati.

1999. a. arendati ühisprojekti Soome Metsaametiga metsade looduslikkuse taastamiseks Karula, Soomaa ja Lahemaa Rahvusparkides. Selle raames külastasid meie spetsialistid Henno ja Rein kahte rahvusparki Soomes, saamaks kogemusi seal tehtust.

Kaitsekorralduskava koostamiseks viidi 1999. a. lõpule 4 uurimustööd, mis alustatud aastal 1998. Kava valmib aastal 2000.

Järelvalve. Võrreldes 1998. aastaga (6 avastatud õigusrikkumist) on avastatud õigusrikkumiste arv oluliselt tõusnud. Aasta jooksul avastati reidide käigus 32 seaduserikkumist parkimise, prügi mahapaneku, metsa ülestöötamise, kalapüügieeskirjade ja tuleohutusnõuete mittetäitmisega. Avastati 1 metsatulekahju ja osaleti 5 põlengu kustutamisel.

Seire. Lisaks 1999. aastal alanud kompleksseirele on Karula rahvuspargis metsaseireala, õhuseire punktid Ähijärve ja Saarjärve lähistel ning tehakse väikejärvede ja bioloogilise mitmekesisuse seiret, samuti on üks põhjaveeseire punkt.

Muu tegevus. Kooskõlastati 21 jahiluba ulukite arvukuse reguleerimiseks, 14 tehnilist tööd, 8 rahvaürituse korraldamist. Ähijärve Õppekeskuse väljaarendamine. **Valmis majutushoone ja suverajatised (pesulad, telkimisplats, paadisild, simmaniplats, trepid, suitsusaun).**

Üritused. 1999. aastal organiseeriti kokku 9 seminari ja üritust osavõtjate arvuga 740 inimest. Korraldati 5 näitust, mida käis vaatamas enamus rahvuspargi 3650 keskuse külastajaist.

Juhendatud ekskursioonidel osales 1115 inimest.

1999.a. paigaldati sildid ja viidad laagripaikadele, keskusele ja üksikobjektidele.

Anti välja 3 ning tiražeeriti 2 trükist koguarvuga 4700 eksemplari.

Maakonnalehtedes ilmus 6 rahvusparki tutvustavat artiklit ja oli 3 raadioesinemist.

Nagu eelnevast selgub, oli möödunud aasta tõesti töömahukas. Ja tõenäoliselt tuleb teguderohke ka käesolev aasta.

Merike Tsimmer, turismi- ja loodusharidusspetsialist

KAITSEKORRALDUSKAVA PEAB VALMIMA AASTA LÕPUKS

Mis on kaitsekorralduskava?

Igasugune mõtestatud tegevus nõuab kavandamist. Kava on eriti vajalik mitmeid ühistöid reguleeriva tegevuse puhul, mis kipub olema kohati väga keeruline.

Eestis on seadusandlikult ja kombe kohaselt välja kujunenud, et keskseks looduskaitse korraldajaks on riik. Seega on kaitsekorralduskava tegevuse eelisjärjestamine ja tegevusplaani koostamise alus kaitseala töötajate kui riigi esindajate töö korraldamiseks.

Kaitsekorralduskava abil püütakse tagada meid ümbritseva loodusliku elukeskkonna ja seal olevate väärtuste säilimine ja parandamine.

Mis osas puudutab kaitsekorralduskava elanikke?

Esimene kaitsekorralduskava Karula Rahvuspargile planeeritakse ajavahemikuks **2001-2006**. Kaitsekorralduskava sisaldab endas tegevuste kirjeldusi, ajakava ja finantseerimise mahtu. Kavas kirjeldatakse ka üsna täpselt majandusliku tegevuse põhimõtteid, näiteks säästva ja looduskaitse põhimõtetest lähtuva metsa majandamise soovitusi.

Väga selgelt tahaksime paika panna maastike planeerimise ideed ja kohesed vajadused. Kust raiuda võsa, niita heina või hoopis karjatada nii, et säiliks Karulale omane maastikuilme ning kuhu sobiks ehitada puhkerajatisi.

Armsad külaelanikud, just see on koht teie arvamuste ja mõtete jaoks. Inimeste arvamusi püüame arvestada maastikuhoolduse kava planeerimisel. **Jääme ootama teie ideid ja mõtteid!**

Samuti planeeritakse turismi arengut ja koostöö võimalusi turismiettevõtete ning turismitaludega. Koostatakse ideeplaan koolituste, mõttetalgute ja ürituste toimimise kohta.

Ettepanekuid enne kaitsekorralduskava mustandi koostamist selle kohta, mida peaks kavas Teie arvates kindlasti käsitlema, ootame Karula Rahvuspargi kontorisse kuni **31. maini 2000**.

Kaitsekorralduskava mustand valmib **31. oktoobriks 2000**. Alates **01. novembrist 2000** jagatakse mitmed eksemplarid laiali. Üks eksemplar viiakse Haabsaare raamatukokku ja üks jäetakse rahvuspargi kontorisse tutvumiseks kõigile huvilistele (tutvumisaeg Ähijärvel tööpäeviti **9.00 – 17.00**). Seal on veelkord võimalus **kirjalikult** esitada konstruktiivseid ettepanekuid, mõtteid ja küsimusi juba koostatud kaitsekorralduskava mustandi kohta. Viimane aeg ettepanekuteks, mõteteks ja küsimusteks on **23. november 2000**.

Kui kirjalikult ei tahtnud või ei olnud ideed arvamusteks, siis on teil võimalus osaleda **avalikul arutelul**, mis toimub kaitsekorralduskava teemal kõigi huviliste vahel Karula Rahvuspargi kontoris Ähijärvel **28. novembril 2000**. Teretulnud on kõik küsimused ja ettepanekud kaitsekorralduskavale enne puhtandi valmist.

Kaitsekorralduskava puhtand valmib **detsembris 2000**. Peale seda esitatakse see Keskkonnaministeeriumi kinnitamiseks.

Rein Drenkhan, teadusspetsialist

JUTUPAUNIK

Kahe lähestikku asuva järve - Suur- ja Väiku-Saarjärve tekkeloo kohta pajatab rahvasuu järgmist:

Kord tahtnud vanapagan enesele kaevu kaevata. Kaevanud- kaevanud, väsinud teine ära ja heitnud kaevatud kaevu äärde magama. Ärgates hakanud uuesti kaevama, aga teisele poole magamise aset. Nõnda sündinudki Saarljärved.

Hiljem hakkasid inimesed vanapagana magamisaset teena tarvitama, nii sai maantee kahe järve vahele.

Kevadel, suure vee ajal käivad järvede lained üle tee. Siis öeldi, et järvede näkid käivad üksteisel külas ja et vanasarviku eided sülitavad üksteise leemekatlasse.

Jutustanud Anna Pärsimägi.